

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
м. Київ, МАУП, 27 жовтня 2006 р.*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2008

ББК 63.3(4УКР)я43
С76

Відповідальний редактор *В. М. Чирков*
(видання здійснене в рамках проекту
“Наукові праці МАУП”)

Становлення і розвиток української державності: Матеріали Всеукр.
С76 наук.-практ. конф., Київ, МАУП, 27 жовт. 2006 р. — К.: ДП «Вид. дім
«Персонал», 2008. — 408 с.: іл. — Бібліогр. в кінці статей.

ISBN 978-966-608-972-7

У пропонованому збірнику подано статті учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої найважливішій проблемі сьогодення — становленню України як держави. Розглядається формування державності в Україні у різні періоди історії та в різних аспектах.

Для науковців і державних службовців, політиків і політологів, викладачів і студентів, а також усіх, хто цікавиться розвитком Української держави і суспільства.

ББК 63.3(4УКР)я43

ISBN 978-966-608-972-7

© Міжрегіональна Академія управління
персоналом (МАУП), 2008
© ДП «Видавничий дім «Персонал», 2008

ЗМІСТ

Щокін Г. В. <i>Вітальне слово</i>	6	Утвенко В. В. <i>Фіскальна політика Гетьманату за правління Кирила Розумовського</i>	73
Головатий М. Ф. <i>Етнічна ідентифікація українства: чому вона потрібна</i>	7	Омельчук В. В. <i>Механізм інтеграції національних меншин та їх особливості</i>	79
Яременко В. В. <i>Розмисел з примруженим оком про українську державну залежну незалежність або незалежну залежність</i>	15	Вознюк П. Ф. <i>Іноземний геополітичний лобізм в Україні</i>	91
Шилов Ю. О. <i>Найперша у світі державність і походження українського козацтва</i>	21	Пиріг П. В. <i>До питання про становлення Української державності під час визвольної війни українського народу середини XVII ст.</i>	100
Прилуцький Р. Б. <i>Про роль права у становленні української державності</i>	37	Омельчук В. В., Омельчук М. В. <i>Державна політика Гетьманату щодо інституційного забезпечення судової реформи 1760–1763 років</i>	110
Сацький П. В. <i>Економічна частина договорів, підписаних у Брест-Литовську, і статус Української Народної Республіки як держави на міжнародній арені</i>	48	Доманський В. А. <i>Щодо захисту Української держави і суспільства від катаклізмів та надзвичайних ситуацій (організаційно-правовий аспект)</i>	118
Мищак І. М. <i>Механізми державного підпорядкування і радянізації Західної України в 1939–1941 рр.: політико-правовий аспект</i>	56	Наумов В. Л. <i>Права людини у контексті конституційних засад інформаційних відносин в Україні</i>	121
Тимофієнко Л. П. <i>Актуальні проблеми управління інтелектуальною власністю в контексті приєднання України до СОТ</i>	63	Солдатенко В. В. <i>Інвестиційно-інноваційна модель — шлях до зростання економіки України</i>	126
Бадунь Г., Марценюк Н., Славінський А. <i>Політична опозиція в Україні після президентських виборів 2004 року: від інаугурації Президента України Віктора Ющенка до відставки уряду Юлії Тимошенко</i>	66	Базась М. Ф., Левочко М. Т. <i>Особливості взаємодії моделі і моделювання в економічній освіті</i> ..	134
		Малютін І. А. <i>Провідна роль держави у превалюванні моральних принципів у праві</i>	138
		Данішевський Г. В. <i>Ринкові відносини і національні інтереси</i>	142

МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Становлення і розвиток української державності, с. 79–90

Важливою складовою державної політики формування єдиного гуманітарного простору в Україні є процеси міжетнічної інтеграції національних меншин, що мешкають в Україні, виходячи з національних інтересів України, передусім щодо захисту українського етносу як титульного в державі. Інтеграція національних меншин в соціокультурні тканини українського суспільства передбачає вироблення та реалізацію відповідного концептуального забезпечення, його інституційної, фінансової, організаційної, кадрової складових.

Починаючи з 1991 р. держава активно формує механізм регулювання міжнаціональних взаємин, особливо з огляду на багатовимірну етнопалітру України. Як слушно визначив М. Михальченко специфіку нашої державницької ідеології: Україна — полінаціональна, але унітарна держава [30, 17].

Окремих аспектів державної політики у сфері міжетнічної інтеграції торкалися українські дослідники О. Антонюк, С. Місержи, О. Рафальський. Водночас процеси управління міжнаціональною співпрацею на регіональному рівні привернули увагу І. Тимошенка, О. Власиневича. Місцем громадських об'єднань у виробленні державної політики зацікавилася дослідниця Л. Лойко.

Спробуємо в цій статті окреслити загальні напрями державного управління процесами міжетнічної інтеграції в контексті формування єдиного гуманітарного простору в Україні. Висвітлимо загальну міжнаціональну ситуацію в Україні, її регіональні особливості. Розглянемо також процеси в Криму з огляду як на його стратегічне значення для забезпечення соборності Української держави, так і на різносторонні нашарування в його етнопалітурному просторі.

В Україні на час проголошення незалежності існували багатовікові традиції конструктивної міжетнічної взаємодії [15]. На думку окремих публіцистів, расизм, ксенофобія, етнічна нетерпимість не властиві українцям на генетичному рівні, що зумовлено передусім моральними традиціями Православ'я [26, 19–20]. З іншого боку, практики так званої зворотної дискримінації та інституювання відмінностей призвели не до очікуваного мирного співіснування культур, а до загострення суперечностей між різними культурними групами [22, 1].

Наприкінці 80-х років минулого століття починається процес повернення депортованих народів, зокрема німців і кримських татар [34, 33]. Вже 11 травня 1990 р. Верховна Рада УРСР робить заяву “До річниці масової депортації кримсько-татарського народу”, засудивши депортацію та

обіцяючи зробити все необхідне для організованого переселення кримських татар [43, 46].

20 листопада 1990 р. кримські татари оголосили голодування у Керейзі, протестуючи проти відмови місцевих рад узаконити самозахоплення земель та самовільні забудови, виділити їм ділянки землі на території Великої Ялти. Пікетники мали намір продовжувати акцію біля пам'ятника В. Леніну у Сімферополі, куди вони прибули 27 листопада. Відбулися сутички учасників акції з працівниками органів внутрішніх справ. 29 листопада Голова Президії Верховної Ради УРСР Л. Кравчук зустрівся з представниками кримсько-татарського народу Криму, Узбекистану, Казахстану, Таджикистану, Краснодарського краю. На зустрічі обговорювалися правові та господарські питання репатріації та адаптації представників депортованих народів, які поверталися, майбутній статус Криму [8, 386].

23 грудня 1990 р. Верховна Рада УРСР своєю постановою зупинила з 1 лютого 1991 р. на території Кримської області дію Постанови Ради міністрів СРСР “Про обмеження прописки громадян у деяких населених пунктах Кримської області і Краснодарського краю” від 24 грудня 1987 р. № 1476 та доручила Раді міністрів УРСР встановити порядок прописки громадян у Кримській області. У зв'язку з набуттям чинності 13 листопада 1991 р. Закону України “Про громадянство України” автоматично набув українське громадянство 73981 кримський татарин, який вже тоді був прописаний у Криму [43, 47]. Кримські татари продовжували прибувати і в наступні роки: 27,6 тис. осіб — у 1992 р., 19,3 тис. — у 1993 р., 10,8 тис. — у 1994 р., що істотно змінило співвідношення основних етніч-

них груп на Кримському півострові [43, 48]. Це позначилося на економічному, політичному, соціальному та духовному житті Криму. Згідно з переписом 2001 р. у Криму проживало: росіян — 1084,4 тис. осіб, кримських татар — 243,4 тис., білорусів — 29,2 тис., татар — 11 тис., вірмен — 8,7 тис., євреїв — 4,5 тис., поляків — 3,8 тис. Мешкали тут й інші народи [12, 144].

Закон України “Про громадянство України” надав вихідцям з України право отримати українське громадянство і цим сприяв їхній репатріації на історичну Батьківщину [41, 279]. У міграційній хвилі з СНД на кінець 1991 р. переважали росіяни (47 %), далі йшли білоруси (2,8 %), молдаване (2,3 %). Відповідно їхня питома вага у міграційній хвилі з усього світу склала відповідно 27,2; 1,4; 1,2 % [34, 34]. Міжнаціональні відносини в Україні істотно ускладнилися з посиленням потоків неконтрольованого прибуття в Україну мігрантів, передусім з Азії та Африки. На 1 січня 2006 р. офіційно лише 2346 осіб отримали статус біженця, з них 1862 — з Азії, 311 — з Африки (для порівняння: з Європи — 164) [3, 97]. Завдяки своєму геополітичному розташуванню Україна за минуле десятиліття стала не тільки транзитною зоною на шляху міграційних потоків у напрямі країн Західної Європи, а й поступово перетворилася на територію тривалого перебування нелегальних мігрантів. При цьому зазначимо, що нелегальна міграція є значущим криміногенним фактором. Тому комплексна протидія цьому явищу має стати важливою складовою державної політики щодо вирішення міжнаціональних проблем в Україні на всіх рівнях [36, 8]. Основним завданням державної міграційної політики є дотримання держав-

них інтересів при реалізації імміграційних програм і заходів, постійне вдосконалення систем імміграційного контролю, регулювання міграційних потоків з урахуванням соціально-економічного розвитку регіону, який приймає мігрантів, національної сумісності, специфіки психології іммігрантів, кліматичних особливостей місць їхнього розселення [41, 279].

Не випадково на початку 90-х років міжнаціональні відносини хвилювали 39 % української молоді [34, 28]. Українці найбільш толерантно ставляться до росіян і білорусів. Згідно із соціологічним дослідженням, проведеним Київським міжнародним інститутом соціології 8–14 вересня 2006 р. за участю 2012 респондентів старше 18 років у 24 областях України і в Криму, готові прийняти у свою сім'ю серед опитаних: росіян — 44,3%, білорусів — 18,6, тоді як євреїв — лише 8,3, поляків — 7,4, американців — 6,6, канадців — 5,7, французів — 6,4, німців — 5,9, румунів — 5,3, негрів — 3,1 та циганів — 1,9 %. При цьому 40,7 % респондентів стверджують, що до України взагалі не можна пускати циган, 18% — негрів. Соціологічна похибка — 3–4% [42, 16].

За ініціативою Комісії Верховної Ради України з питань державного суверенітету, республіканських і міжнаціональних відносин, Комітету у справах національностей при Кабінеті Міністрів України і Ради національностей Народного руху України 16–17 листопада 1991 р. в Одесі відбувся I Всеукраїнський міжнаціональний конгрес [38, 195]. Це засвідчило розуміння з боку національно-патріотичних сил необхідності долучення національних меншин до розбудови української державності.

В Україні створили повноцінні умови для відродження національної

ідентичності всіх національних меншин, зокрема німців [17], болгар [33]. Міністерству освіти і науки України доручили і в подальшому створювати умови для поглиблення вивчення мов національних меншин [6, 83, 92]. У 1993 р. було відкрито школу з кримсько-татарською мовою навчання, а до цього працювали 4 спеціальні національні класи. У 1998/99 навчальному році в Автономній Республіці Крим діяло 6 таких шкіл. У 2005–2006 навчальному році в республіці кримсько-татарською мовою навчалося вже 5,6 тис. дітей [4, 8]. У 2003/04 навчальному році в Рівненській області у класах, де навчання проводилося російською мовою, навчалося 316 учнів. Російську мову як предмет вивчали 22247 учнів, польську — 551 учень. Факультативно російську мову вивчали 10828 учнів, польську — 378. Чеське товариство “Стромовка” об'єднало в гуртку з вивчення чеської мови 18 дітей [40, 206].

У трьох вищих навчальних закладах Рівненської області (Рівненський державний гуманітарний університет, Міжнародний університет “РЕГІ” ім. С. Дем'янука, Рівненський інститут слов'янознавства) на окремих факультетах готували фахівців з російської, польської, білоруської чеської мов, вивчається мистецтво, історія національних меншин, які проживають в Україні [40, 205]. Секретар Ради національної безпеки і оборони України П. Порошенко невдовзі після його призначення на цю посаду заявив про необхідність існування російськомовних груп у ВНЗ України для задоволення освітніх потреб російськомовного населення України [27, 45].

Водночас істотно відчувається нестача відповідної навчально-методичної літератури. Зокрема забезпечення навчальною літературою крим-

сько-татарською мовою учнів шкіл і класів з кримсько-татарською мовою навчання складало 12,9 %, а літературою з кримсько-татарської мови та літератури — 47 % [4, 9]. Підручниками з російською мовою загальноосвітні заклади Рівненської області у 2003/04 навчальному році були забезпечені на 85 % [40, 206]. У фондах публічних бібліотек Києва російськомовна література складає 59,3 % загальної кількості книжкового фонду. У нових надходженнях близько 30 % книг — російською мовою [20, 67–72]. До переліку видань навчальної літератури для загальноосвітніх закладів України на 2003–2004 рр. Міністерством освіти і науки України включено 80 книжкових найменувань інваріантної частини для шкіл з російською мовою навчання, 29 — угорською, 22 — польською, 26 — молдовською, 20 — кримсько-татарською, 6 — іншими мовами [7, 65].

Важливе місце займає і питання повернення історичних назв населених пунктах в районах компактного проживання національних меншин. Уже 27 грудня 1990 р. Верховна Рада УРСР прийняла постанову про відновлення селу Танине Первомайського району Кримської області колишнього найменування Сари-Баш [8, 401].

Для задоволення інформаційних запитів російськомовного населення України розглядалося питання створення спеціального російськомовного телевізійного каналу. Це підтримав Секретар Ради національної безпеки і оборони України П. Порошенко [27, 45]. Здійснюються також інші кроки щодо забезпечення інформаційних потреб національних меншин.

Цьому активно сприяє співпраця органів державної влади, регіонального управління та місцевого самоврядування з громадськими об'єднан-

нями національних меншин. Вони являють собою достатньо потужну суспільну силу, якщо врахувати, що зараз у нашій державі діє близько 1600 офіційно зареєстрованих громадських організацій етнічних меншин, 45 з них мають всеукраїнський статус [29, 5]. Державний комітет архівів Автономної Республіки Крим (АРК) активно співпрацював з товариством німців “Відергебурт”, а пізніше — з Геттінгемським інститутом німецьких і східноєвропейських досліджень [16, 61]. 19 листопада 1997 р. було прийнято рішення колегії Головного архівного управління України “Про заходи державних архівних установ щодо реалізації Указу Президента України “Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 рр.” і постанов Кабінету міністрів України від 2 квітня 1998 р. № 422 “Про заходи щодо реалізації у 1998–2000 рр. основних напрямів соціальної політики” і Ради міністрів Автономної Республіки Крим з цього питання. Рада міністрів Автономної Республіки Крим визначила такі основні завдання [16, 60]:

- створення бази даних з історії культури і мистецтва національних меншин Криму;
- підготовка тематичних переліків “Німці-меноніти в Таврійській губернії”, “Кримські вірмени”, “Німецьке населення Таврійської губернії”;
- сприяння у виявленні матеріалів Кримському відділенню Інституту сходознавства НАН України (щодо християнського населення Криму), Кримському фонду культури (щодо історії культури кримських татар).

При підготовці переліку “Треки в Криму” через Кримське грецьке товариство було встановлено контакти з

Центром дослідження і розвитку грецької культури Причорномор'я у м. Салоніки і укладено договір про співпрацю. Результатом створення цього переліку стало замовлення копій документів для створюваного Архіву грецької діаспори Причорномор'я у м. Салоніки [16, 62].

Конституція України закріпила основи міграційної політики України щодо пересування на її території. Кожному, хто перебував тут на законних підставах, гарантувалася свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законами [35, 31]. Врегулювання міжнаціональних взаємин в Україні визначає ціла низка нормативно-правових актів. Поряд з Конституцією України це закони України “Про мови в УРСР”, “Про освіту”, “Про громадянство”, “Про національні меншини”, “Декларація прав національностей України”, “Основи законодавства України про культуру” [44, 189]. 9 грудня 1997 р. Україною було ратифіковано Рамкову конвенцію про захист національних меншин” [18, 23; 2, 453]. 15 травня 2003 р. Верховна Рада України ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин стосовно білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримсько-татарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької та угорської мов [2, 441].

Згідно з Конституцією України (ст. 119) саме на місцеві державні адміністрації покладено забезпечення виконання програм національно-культурного розвитку корінних народів і національних меншин в місцях їхнього компактного проживання [19, 5]. Значні повноваження Конституціями України та Автоном-

ної Республіки Крим надані останній. Це дає змогу органам державної влади, регіонального управління півострова задовольняти національно-культурні потреби національних меншин. Республіка розробляє, затверджує та реалізовує регіональні програми культурного розвитку, бере участь у забезпеченні міжнаціональної злагоди на своїй території [11, 79].

Місцеві органи виконавчої влади активно сприяють розвитку та діяльності національно-культурних товариств. На виконання п.2 Розпорядження Президента України “Про заходи щодо підтримки діяльності національно-культурних товариств” від 21 вересня 2001 р. № 252/2001-рп заступник голови Рівненської обласної державної адміністрації дав доручення головам райдержадміністрацій, міським головам щодо безоплатного надання будівель і споруд, що перебувають у державній і комунальній власності, для проведення національно-культурними товариствами культурологічних, освітніх, науково-просвітницьких та інших заходів. 25 квітня 2003 р. Рівненська обласна рада рішенням № 171 затвердила орендну ставку, яка становила 2 % вартості нерухомого майна, визначеної експертним шляхом. Єврейська громада м. Рівного безоплатно користувалася приміщенням, яке перебувало у колективній власності Рівненського обласного благодійного фонду “Хесед ошер”. Приміщення закладів культури і мистецтва області надаються в безоплатне користування для проведення громадськими організаціями національних меншин різних заходів.

За підтримки місцевих органів виконавчої влади в області діяло 11 аматорських колективів національних меншин [40, 204]:

- фольклорний ансамбль товариства німців “Відергебурт” (м. Рівне);
- вокальний квартет “Білорусь” товариства “Білорусь” (м. Рівне);
- театральна студія (товариство польської культури Здолбунівщини);
- вокальний ансамбль, колективи солістів-вокалістів, читців-декламаторів (товариство польської культури, м. Костопіль);
- фольклорний колектив чеського товариства “Стромовка”;
- хореографічна студія “Арабеск” (громадська організація “Руський рух на Україні”);
- молодіжний клуб, молодіжний хореографічний колектив та дитячий театр “Сімха” (Єврейська громада, м. Рівне);
- хоровий колектив “Приязнь” та дитячий танцювальний колектив “Білий орел” (товариство польської культури, м. Рівне).

Рівненська обласна державна адміністрація сприяє відзначенню днів культури національних меншин, пам’ятних дат, релігійних та обрядових свят. Щорічно у м. Рівному проводяться дні польської культури (спільно з Товариством польської культури, яке розпочало свою діяльність у грудні 1999 р.). Відбуваються презентації кінофільмів польських режисерів. Традиційними в області є проведення міжнародних фестивалів “Древлянські джерела”, “Коляда”, “Сурми”, “Котилася торба”, Всеукраїнського фестивалю “Стежками мавки”, телеконкурсу “Прем’єр-ліга”, Першого Всеукраїнського молодіжного фестивалю мистецтв “Музична толока” із залученням колективів громадських об’єднань національних меншин області.

Щорічно за підтримки міськвиконкому єврейська громада м. Остро-

га 4 серпня проводить мітинг пам’яті трагічного розстрілу євреїв у роки Другої світової війни. У м. Костополі члени Товариства польської культури щороку відзначають День Конституції та День незалежності Польщі. Обласна влада взяла активну участь у спорудженні та врочистому відкритті пам’ятника загиблим у роки Другої світової війни полякам у с. Борщівка Гоцанського району. Це відзначено у листі від дружини Президента Республіки Польща І. Кваснєвської з висловлюванням подяки, який надійшов на адресу голови обласної державної адміністрації М. Сороки у грудні 2003 р. [40, 204–205].

Створено умови для задоволення інформаційних запитів національних меншин в області. Рівненською обласною телерадіомовною компанією та редакцією міськрайонного радіомовлення “Радіо-шанс” періодично організовувалися передачі, в яких висвітлювалися життя та культурна діяльність національних меншин Рівненщини. Серед друкованих періодичних ЗМІ стан міжнаціональних відносин висвітлювали газети: “Вільне слово” (облдержадміністрації), “Вісті Рівненщини” (облради), Рівненська міська “Сім днів”, районні — “Нове життя” (Здолбунівський район), “Життя і слово” (Острозький район), “Вічеве слово” (Костопільський район), “Рідний край” (Гоцанський район), “Прапор Перемоги” (Радивілівський район) “Вісті Кореччини” (Корецький район), “Вісник Дубенщини” (Дубенський район) [40, 204–205].

Кабінет міністрів України 14 березня 1992 р. своєю постановою створив Фонд депортованих народів Криму. 24 березня 1992 р. було затверджено Положення про республіканську комісію у справах депортованих народів Криму. Наступним кроком ста-

ло утворення у липні 1994 р. Міністерства України у справах національностей, міграції та культів [43, 49]. В Криму також функціонує Республіканський комітет Автономної Республіки Крим у справах міжнаціональних відносин і депортованих громадян. Важливу роль відіграли рішення колегії Головного архівного управління України 19 листопада 1997 р. “Про заходи державних архівних установ щодо реалізації Указу Президента України “Про основні напрями соціальної політики на 1997–2000 рр.” [16, 58–64]. Уряду автономії планували передати управління витратами за допомогою бюджетних коштів, які виділялися на програми адаптації кримсько-татарського населення [24, 196].

Через Державний комітет України у справах національностей та міграції були виділені кошти на розселення та облаштування кримських татар [28, 159]. Починаючи з 1991 р. Українська держава витратила на репатріацію кримських татар понад 300 млн дол. Зауважимо, що фінансування відповідних програм здійснювалося нерівномірно. Якщо у 1992 р. сума фінансування становила 95,2 млн дол., у 1994 р. — 59,6 млн, у 1997 р. — 6,9 млн, то у 1999 р. бюджет передбачив лише 4,8 %. В цілому ж витрати України на переселення та облаштування, а також інтеграцію кримських татар в українське суспільство оцінені у 2 млрд дол. [23, 91]. Увага центральних органів виконавчої влади зосереджувалася передусім на створенні для них робочих місць [24, 188]. Серед пріоритетних напрямів у вирішенні проблеми репатріації та адаптації депортованих народів уряд України визначив такі [9, 340–341]:

- 1) відповідне фінансування заходів щодо повернення та облаштування депортованих народів;

- 2) завершення будівництва житла, об'єктів соціально-культурного призначення та відповідних інженерних комунікацій;
- 3) забезпечення житлом, зокрема шляхом його викупу та пільгового кредитування індивідуального житлового будівництва;
- 4) залучення до приватизації майна державних підприємств;
- 5) забезпечення земельними ділянками;
- 6) забезпечення зайнятості.

Серед переліку захищених статей видатків загального фонду Державного бюджету України на 2007 р. передбачено розселення та облаштування кримських татар та осіб інших національностей, які були депортовані з України [5, ст.352].

Зауважимо недосконалість процесів державного управління етнопідприємствами на регіональному рівні, зокрема недостатність рівня етнічного представництва в місцевих органах державної влади [14, 171]. Водночас помітні кроки Української держави у цьому напрямі — у затверджених постановах Кабінету міністрів України у серпні 1995 р. Міністерству юстиції України та Міністерству в справах національностей та міграції (з 1996 р. — Державний комітет) приписувалося створити робочу групу для пропозицій з вивчення статусу Меджлісу з метою його подальшого введення у політико-правове поле України [12, 151]. 27 березня 1998 р. Розпорядженням Президента України створено робочу групу з підготовки пропозицій щодо вирішення питань, пов'язаних з поверненням депортованих кримських татар [9, 338]. Вже у травні 1999 р. при Президентові України було створено консультативну Раду представників кримсько-татарського народу, до якої увійшли 33

члени Меджлісу на чолі з М. Джемілевим. Вона мала займатися проблемами репатріації та адаптації кримських татар в українське суспільство [9, 338; 23, 93]. 30 березня 2001 р., відповідно до Указу Президента України від 19 квітня 2000 р. № 6/2000 при голові Рівненської обласної державної адміністрації було створено Раду представників громадських організацій національних меншин як дорадчий орган [40, 205]. В Одеській області на виконання ст.5 Закону України “Про національні меншини в Україні” при обласній державній адміністрації створено два консультативно-дорадчі органи: Раду з питань міжетнічних відносин та етнонаціонального відродження і Раду сприяння розвитку української та інших мов і національних культур в Одеській області [9, 309].

На зустрічі з Президентом України В. Ющенком 5 травня 2005 р. представники Меджлісу на чолі з М. Джемілевим вимагали збільшити етнічне представництво кримських татар в органах влади. До уряду Анатолія Матвієнка входило двоє кримських татар — віце-прем’єр Асанов і міністр у справах молоді, сім’ї та гендерної політики Рамазанов [23, 94].

Важливе місце у становленні державної етнонаціональної політики відіграла співпраця органів державної влади України з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин, який забезпечує не лише моніторинг відповідної ситуації в нашій державі, а й на практиці сприяє вдосконаленню механізмів її реалізації. Макс Ван дер Стул допоміг усуненню втручання ззовні в українські справи на Кримському півострові [13, 14]. Уряд України не розглядав Крим як об’єкт російсько-українських взаємин і розв’язував наявні на півострові проблеми лише як внутрішні [37, 40].

Комісар привернув увагу міжнародного співтовариства до проблеми кримських татар, що полегшило залучення позабюджетного фінансування до державних і республіканських програм їхнього розселення та облаштування [13, 14]. Моніторинг становища російського населення в Україні з боку Комісара дав змогу відкинути звинувачення у недотриманні його прав. Національне законодавство України щодо національних меншин визнане прогресивнішим навіть порівняно з Євросоюзом [13, 15]. Вже у висновку 26 вересня 1995 р. Парламентська Асамблея Ради Європи підкреслила, що Україна підписала Рамкову конвенцію про захист національних меншин [1, 68].

Національні меншини України мають підтримку і ззовні, зокрема законодавчу. Ст. 1 ухваленого у 2001 р. в Угорщині Закону LXII щодо угорців, які проживають у сусідніх країнах, передбачала його поширення і на представників тієї спільноти, що мешкала в Україні й мала громадянство останньої. Їм гарантувалася низка пільг і переваг, зокрема у сприянні у в’їзді в Угорщину, культурно-інформаційна допомога [32, 59].

Водночас помітні і намагання певних сил використати окремі міжетнічні конфлікти у політичній боротьбі. У січні 2005 р. у пресі з’явився “Відкритий лист на захист честі і гідності російської мови”, в якому низка діячів науки і культури звинуватили Президента України В. Ющенка у кроках, спрямованих на дискримінацію російської мови. В. Янукович, лідер опозиційної Партії Регіонів, почав вимагати проведення референдуму щодо двомовності і внесення відповідних змін у Конституцію України [10, 498]. 6 вересня 2006 р. МЗС Російської Федерації поширило заяву, в якій стверджувалося, що

перехід українського судочинства виключно на державну мову обмежує права російськомовного населення [39, 57]. Ці кроки російського уряду переконливо засвідчують про його намагання використовувати у своїх зовнішньополітичних цілях невирішеність питань, пов'язаних з інтеграцією російської меншини в український соціум.

Аналізуючи стан справ з державного врегулювання міжнаціональних проблем у державах Європи, відзначимо наявність тут суттєвих відмінностей як в інституційному, так і в нормативно-правовому його забезпеченні.

Цікавим тут є досвід Балканського півострова, де ігнорування потреб і кардинальних інтересів національних меншин призвело до протистоянь, які вилились у низку військових конфліктів. Наприклад, держави, які виникли на місці колишньої Югославії, створили різноманітні програми та ініціативи, спрямовані на інтеграцію біженців, що повернулися після військових дій на попереднє місце проживання, у життя громад. Серед таких заходів — формування власних автономних органів національних меншин (Словенія), фінансова підтримка діяльності організацій національних меншин (Словенія, Хорватія, Боснія і Герцеговина), громадські ініціативи з формування довіри між місцевим поліетнічним населенням і біженцями [38, 193]. При Саборі Хорватії засновано відділ з прав людини, у межах якого діяв підвідділ зі здійснення прав етнічних і національних меншин [21, 358].

У Словацькій республіці спочатку (з 1995 р.) проблемами національних меншин займалася Рада національностей при уряді Словаччини. Рада мала дорадчий статус і була консультативним органом, однак і в її складі

переважали представники титульної нації, передусім державні службовці. У 1995 р. запроваджено посаду відповідного Уповноваженого, у компетенцію якого відійшло і вирішення ромського питання. З 1998 по 2004 р. відбувається становлення системи інституційного забезпечення у сфері етнонаціональної політики Словаччини: створюється парламентський комітет з прав людини, національностей і жінок, департамент розвитку меншин при секції уряду з прав людини, національностей та регіонального розвитку, затверджується посада віце-прем'єра з євроінтеграції, прав людини і національних меншин [25, 10]. У Чехії за забезпечення реалізації умов, необхідних для збереження і розвиток культурних традицій, самотності та мови національних меншин відповідають Міністерство культури і Міністерство у справах освіти, молоді та спорту. На забезпечення матеріальної підтримки, необхідної для збереження і розвитку культурних традицій, закладів і мов, Міністерство культури надає державні субсидії. Їх отримують переважно громадські об'єднання. Для вирішення проблем, пов'язаних з національними меншинами, на рівні районів засновано посаду радника з питань національних меншин і ромів [31, 20].

Отже, за час незалежності була створена інституційна інфраструктура міжетнічної інтеграції, спрямована на адаптацію національних меншин у соціокультурні процеси в Україні, унеможливлення виникнення конфліктів на національному ґрунті. До реалізації державної політики у цьому напрямі залучені як центральні, так і місцеві органи виконавчої влади, місцеве самоврядування. Вжито державою заходів для відповідного нормативно-правового (передусім

конституційного) врегулювання проблем міжетнічної інтеграції в контексті формування єдиного гуманітарного простору. Україна ратифікувала низку документів Ради Європи, які забезпечують права національних меншин на повноцінний розвиток у складі Української держави.

Підсумовуючи, зазначимо і недосконалість механізмів інтеграції національних меншин в український соціум, систему українських національних цінностей. Поглиблення потребує наявна нормативно-правова база забезпечення міжнаціональної комунікації, системна взаємодія органів виконавчої влади, регіонального управління та місцевого самоврядування. Серед механізмів управління міжетнічною інтеграцією немає інституцій захисту титульного етносу як важливої складової системи національної безпеки України. Аналіз наявної фактографічної інформації дає можливість прогнозувати радикалізацію конфліктів на етносоціальному ґрунті, спроби окремих еліт національних меншин до неадекватної акцентуації вузлів суперечностей, створення підґрунтя для сепаратистських рухів, передусім у Криму, та їхню підтримку ззовні.

Вивчення потребує також практика розв'язання проблем національних меншин у світі, передусім у Європейському Союзі, як з огляду внутрішньодержавних пріоритетів, так і перспективи європейської інтеграції України.

Література

1. *Висновок Парламентської асамблеї Ради Європи №190 (1995) від 26 вересня 1995 року // Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої і регіональної демократії в Україні: Наук.-практ. посіб. / Упоряд.: О. В. Бейко, А. К. Гук, В. М. Князєв / За ред. М. О. Пухтинського, В. В. Толкованова. — К.: Крамар, 2003. — С. 66–70.*
2. *Збірка документів Ради Європи, ратифікованих Україною. — К.: Фенікс, 2006. — 496с.*
3. *Міграція населення України у 2005 році. — К.: Державний комітет статистики України, 2006. — 104 с.*
4. *Образование в Автономной Республике Крым. 2005 год. — Симферополь: ОАО “СГТ”, 2006. — 192 с.*
5. *Пропозиції Верховної Ради України до основних напрямів бюджетної політики на 2007 рік // ВВР України. — 2006. — 6 жовт. — Ст. 346–352.*
6. *Розвиток освіти в Україні на 2005–2010 роки (проект) // Вища шк. — 2005. — № 3. — С. 76–103.*
7. *Україна: події, факти, коментарі: Інформаційно-аналіт. журн. Служби інформаційно-аналіт. забезпечення органів державної влади НБУ ім. В. І. Вернадського. — 2003. — № 7. — 92 с.*
8. *Україна: Хроніка XX століття: 1986–1990: Довід. вид. — К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. — 408 с.*
9. *Антонюк О. В. Основи етнополітики: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. — К.: МАУП, 2005. — 432 с.*
10. *Борякова Н. П. Актуалізація питання про статус російської мови напередодні президентських виборів // Політ: Матеріали VI Міжнар. наук. конф. студентів та молодих учених, 11–12 квіт. 2006 р. — К.: НАУ, 2006. — С. 498.*
11. *Валіулаєва Е. І. Культурне відродження кримських татар (наприкінці XX — початку XXI ст.) // Вісн. Харків. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — 2006. — Вип. 18. — С. 75–84.*
12. *Вівчарик М. М. Україна від етносу до нації: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 2004. — 239 с.*
13. *Волошин В. А. Природа, характер та динаміка співробітництва України з інститутами ОБСЄ: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2006. — 20 с.*

14. Гакман С. Державне регулювання процесів запобігання етнополітичним конфліктам у контексті транскордонного співробітництва // Зб. наук. пр. НАДУ при Президентові України. — 2005. — Вип. 2. — С. 166–176.
15. Гон М. М. Особливості міжетнічної взаємодії в контексті політичних процесів на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. — Рівне: Волинські обереги, 2006. — 431 с.
16. Гурбова Л. Із досвіду підготовки довідників у Державному архіві в Автономній Республіці Крим // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвід. зб. наук. пр. — Вип. 8. — К., 2006. — С. 58–64.
17. Дингес Ю. О. Відродження етнічної ідентичності німців України. — Донецьк, 2006. — 316 с.
18. Європейська хартія місцевого самоврядування та розвиток місцевої та регіональної демократії в Україні: Наук.-практ. посіб. / Упоряд.: О. В. Бейко, А. К. Гук, В. М. Князев; Заред. М. О. Пухтинського, В. В. Толкованова. — К.: Крамар, 2003. — 396 с.
19. Іщенко О. Кадрове забезпечення місцевого та регіонального розвитку // Наукові праці Національної академії державного управління при Президентові України. — 2004. — Вип. 1. — С. 3–13.
20. Ковальчук Л. Доступ до культурного розмаїття: бібліотечне обслуговування етнічних громад Києва // Бібліотеки України в Криму 2006: Матеріали Міжнар. наук. конф. “Крим — 2006”, м. Судак, АРК, червень 2006 р. — К.: НПБ України, 2006. — С. 67–72.
21. Кріль М., Нагірний М. Національні меншини Хорватії у 1990-х рр. // Наук. зап. іст. факультету Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка. — 2005. — Вип. 7. — С. 357–368.
22. Кулікова Т. М. Мультикультуралізм: соціально-методологічний аспект: Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2006. — 17 с.
23. Курбатов С. В. Репатріація у контексті міжетнічних стосунків: кримські татари в Україні // Український соціум. — 2006. — № 2. — С. 89–96.
24. Кучма Л. Про найголовніше. — К.: УСПП, 1999. — 351 с.
25. Лазар Н. В. Політика Словацької республіки щодо національних меншин: інституційно-правові та політичні аспекти: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. — Чернівці, 2006. — 20 с.
26. Лапікура В., Кулик Н. Расизм, ксенофобія, етнічна та релігійна нетерпимість не властиві українцям на генетичному рівні // Персонал. — 2003. — № 10. — С. 19–20.
27. Лизанчук В. Національно-мовна свідомість журналіста — невід’ємна складова професіоналізму // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. — Сер. “Журналістика”. — 2005. — Вип. 13. — С. 43–47.
28. Лойко Л. Громадські організації етнічних меншин України: кількісні параметри зростання, організаційна структура та принципи побудови // Часопис української історії: Зб. наук. ст. — 2006. — Вип. 5. — С. 153–162.
29. Лойко Л. І. Етнополітична суб’єктність громадських організацій етнічних меншин України: Автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.05 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ, 2006. — 36 с.
30. Михальченко М. Від моноідеологічної партотократичної держави до багатопартійного, плюроідеологічного суспільства // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — 2004. — № 1. — С. 14–32.
31. Мицик В. В. Національне законодавство та державна політика Чеської республіки щодо забезпечення європейських міжнародно-правових стандартів захисту національних меншин // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. — К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Ін-т міжнар. відносин, 2006. — Вип. 59. — Ч. 2. — С. 18–25.

32. *Мицик В.В.* Співвідношення спеціального національного законодавства щодо захисту національних меншин їхніх країн походження з вимогами основних принципів міжнародного права // Вісн. Запорізького нац. ун-ту. Сер. "Юридичні науки". — 2006. — № 2. — С. 56–63.
33. *Місержи С.Д.* Етнокультурні самоідентифікації учнівської молоді в умовах трансформації українського суспільства (на прикладі болгарської етнічної групи): Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.05 / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — Київ, 2006. — 18 с.
34. *Молоде покоління нової України: ескіз соціального портрету.* — К.: А.Л.Д., 1995. — 96 с.
35. *Олефір В.І.* Конституційні засади регулювання міграційних процесів в Україні // Наук. вісн. Київ. нац. ун-ту внутрішніх справ. — 2006. — № 3. — С. 29–33.
36. *Платонов А.В.* Протидія нелегальній міграції як чинник забезпечення національної безпеки України: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01 / Ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді національної безпеки і оборони України. — К., 2006. — 23 с.
37. *Рафальський О.* Україно-російські відносини як чинник внутрішньої політики (з історії питання) // АПВП. — 2004. — № 1. — С. 39–46.
38. *Сенюшкіна Т.* Соціальний капітал як механізм взаємодії держави і громадянського суспільства: етноконфліктологічний вимір // Кроки до громадянського суспільства. Постмайданове громадянське суспільство України: уроки для України та світу: Наук. альм. / За ред. В. П. Рубцова, А. В. Шестакової, В. О. Рябенка. — К.: Укр. Всесвітня Координаційна Рада, 2006. — С. 189–201.
39. *Сердюк В.В., Лисак В.Д.* Мова судочинства як принцип здійснення правосуддя // Вісн. Луганськ. держ. ун-ту внутрішніх справ. — 2006. — Вип. 3. — С. 57–69.
40. *Тимошенко І., Власиневич О.* Регіональні особливості управління міжнаціональними процесами (за матеріалами Рівненської області) // Актуальні проблеми внутрішньої політики. — 2004. — № 1. — С. 202–206.
41. *Тиндик Н.П.* Взаємодія правоохоронних органів України щодо адміністративно-правової протидії нелегальній імміграції // Наук. вісн. Нац. акад. Держ. податкової служби. — 2006. — № 1–2(33). — С. 278–285.
42. *Українці найменше люблять негрів і циган* // Українська газета. — 2006. — №41(89), 16 листоп. — С. 16.
43. *Фірсов Р.М.* Етапи репатріації кримських татар в Крим // Вісн. Київ. міжнар. ун-ту. Сер. "Міжнародні відносини". — 2005. — Вип. 4. — С. 42–54.
44. *Чичановський І.О.* Північне Причорномор'я: політико-правове регулювання національно-культурного розвою // Кроки до громадянського суспільства. Постмайданове громадянське суспільство України: уроки для України та світу: Наук. альм. / За ред. В. П. Рубцова, А. В. Шестакової, О. О. Ціпуринди, Т. О. Щербинської. — К.: Укр. Акад. універсології, 2004. — С. 188–193.